

У НОМЕРІ:

Педагогічна компетентність

Рібцун Ю. В.

Інклюзивно-ресурсний центр: методики оцінювання фізичного розвитку дитини 2

Ульяненко Л. В.

Круглий стіл «Що? Де? Коли?» 10

Перевірено практикою: дошкільний вік

Шапвалова С. В.

Індивідуальне заняття для дітей групи середнього дошкільного віку із ЗНМ 15

Таран Л. Б.

Звуки посварились.
Інтегроване логопедичне заняття 17

Писаренко Л. М.

Невидимка повітря. Індивідуальне заняття для дітей старшого дошкільного віку 20

Іванова В. П., Черношвець К. О.

Гра-заняття «Коляда про колядку з колядою». Українські народні звичаї та традиції під час різдвяно-новорічних свят 23

Перевірено практикою: шкільний вік

Дмитрук М. М.

Зима. Звуки та букви З — Ж. Їхня диференціація 25

Розвага

Кузьменко К. О.

Миколай приходить уві сні.
Урок-свято для дітей з порушеннями процесів читання та письма, зумовленими ЗПР. 3-й клас 28

Косинська Т. П., Смоліна К. А., Ходак А. Д.

Яке то щастя вміти гарно розмовляти!
Сценарій свята для учнів початкових класів 32

Взаємозв'язок у роботі вчителя-логопеда та вихователя

Самофалова І. В.

Сучасні аспекти вивчення проблеми: загальне недорозвинення мовлення 36

Логопедична абетка

Махова В. В.

Прогулянка веселого язичка.
Віршований комплекс артикуляційної мовленнєво-рухової гімнастики 41

Поради батькам

Романенко О. Б.

Розвиваємо дрібну моторику вдома.
Семінар-практикум для батьків вихованців ЗДО 42

ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИЙ ЦЕНТР: МЕТОДИКИ ОЦІНЮВАННЯ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Ю. В. Рібцун*, м. Київ

Моніторинг фізичного розвитку дитини — це одна з важливих складових психолого-педагогічної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивно-ресурсного центру. Моторна недостатність знижує опірність організму до застудних та інфекційних захворювань, негативно впливає на розвиток усіх систем організму (серцево-судинної, дихальної, шлунково-кишкової) та нервово-психічної діяльності, погіршує засвоєння навчального матеріалу, а отже, потребує своєчасної багатосторонньої корекційної (компенсаторної, реабілітаційної) роботи.

■ Ю. В. Рібцун

Під час бесіди з батьками педагог ознайомлюється з історією розвитку дитини. Зокрема, особливу увагу звертає на:

- 1) ранній фізичний розвиток дитини (тримає голову (зазвичай з 1,5 міс.), перевертається (з 4 міс.), сидить (з 6 міс.), стоїть (з 10–11 міс.), ходить (з 11–12 міс.), перші зуби (з 6–8 міс.); наявність рухового нерухомості, здригання, тремор, тики, підвищення (послаблення) тонусу, енурез; характер вигодовування, часті зригування;
- 2) перенесені захворювання (інфекції, травми голови, соматичні, захворювання нервової системи, алергічні захворювання, реакції); наявні хронічні захворювання;
- 3) планові (непланові) щеплення, реакція на них;
- 4) лабораторні дослідження, виписки лікаря-ортодонта, хірурга, стоматолога, педіатра;
- 5) стан харчування, сну.

Відповідно до віку педагог добирає діагностичні проби, що може виконувати дитина за словесною (вербальною) інструкцією, за наслідуванням, зразком (руховим, піктографічним із зображенням послідовності виконання), із використанням мовних одиниць (звук, склад, слово, словосполучення, речення), невербальних сигналів, музичного супроводу (бубон, аудіозаписи тощо) та без них (див. табл. 1). Якщо артикуляційну, мимічну, ручну та пальчикову моторику в умовах ІРЦ можна вивчати в повному обсязі, то моніторинг стану сформованості загальної моторики обмежується пробами на стояння, ходьбу, повороти, нахили, присідання та стрибки.

* Ю. В. Рібцун, старший науковий співробітник, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу логопедії Інституту спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України.

З метою допомоги дитині у виконанні діагностичних завдань доцільно використовувати такі види опор:

- **зорова (З)** — увага до зорового (предметного, графічного) матеріалу, наочний супровід, зоровий зразок;
- **слухова (С)** — акцент на слухове сприймання;
- **кінетична (К)** — динамічне виконання, руховий зразок;
- **кінестетична (КС)** — статичне утримання, м'язові відчуття;
- **вербальна (В)** — повторення інструкції, її деталізація, пояснення, навідні запитання;
- **емоційна (Е)** — посмішка, погладжування по руці, голові.

Таблиця 1

Комплексна діагностика фізичного розвитку

Складові обстеження	Предмет обстеження, види опор	Вік
<i>Передумови рухової діяльності</i>		
Предметний зоровий, оптико-просторовий, сомато-просторовий, тактильний, символічний (буквений, цифровий) гнозис	Упізнавання та називання предметів (іграшок) та їхніх зображень, зокрема контурних, силуетних, пунктирних; з'єднання однакових предметів (графічних елементів, літер, цифр); орієнтування на аркуші паперу (сторінці зошита, клітинках, рядках); орієнтація в просторі (праворуч, ліворуч, угорі, вниз); визначення на дотик поверхні та текстури матеріалів; відчуття локалізації доторкань; орієнтування у схемі власного тіла; показ правою (лівою) рукою названих педагогом предметів; проба Хеда (наприклад, показ правою рукою лівого вуха) (з 4 років); порушення впізнавання, називання, нестійкі уявлення, плутання, зісковзування, вихід за межі полів, просторовий пошук, дзеркальність, просторові спотворення, імпульсивність, порушення в «схемі тіла»; змішування букв (цифр), схожих графічно; утруднення в добиранні однакових літер різного шрифту; низький (високий) поріг чутливості; З, В, Е	2–15
Зорова, слухова, рухова увага	Виокремлення «зайвого» зображення (предмета, графічного елемента, мовної одиниці, руху) серед ряду однакових; відволікання, нестійкість, виснаження; З, С, К, КС, В, Е	3–15
Зорова, зорово-просторова, слухова, рухова пам'ять	Запам'ятовування рядів предметів (іграшок, зображень, графічних елементів, мовних одиниць, рухів), їхнього розташування у просторі; нестійкість, плутання, забування; З, С, В, К, КС, Е	3–15
Мислення, мисленнєві операції	Наочно-дійове, наочно-образне, словесно-логічне; порівняння, співставлення, аналіз, синтез, серіація, обмеження; темп, самостійність, критичність, установлення логічних зв'язків, научуваність, можливість опосередкованості; зміна динаміки мисленнєвої діяльності (сплески, інертність, ригідність тощо); З, С, К, КС, В, Е	2–15
Розуміння мовлення	Окремі слова (зокрема схожі за звучанням), інструкції, прочитане (слова, речення, тексти); повне, часткове, нерозуміння; С, В, Е	2–15

Складові обстеження	Предмет обстеження, види опор	Вік
Самостійне мовлення (усне, писемне)	Звуковимова; складова структура; зв'язне мовлення, читання, письмо; зрозумілість, повнота, змазаність, пропуски, заміни, перестановки, додавання, запинання (наявність судом); З, С, К, КС, В, Е	2–15
Ритміко-інтонаційна складова	Відтворення ритмічних малюнків різної складності (/ (плеск), //, / // тощо), розповідної, окличної, питальної інтонації; наявність чи відсутність розстановки пауз у мовленнєвому потоці; пропуски, перестановки, додавання; З, С, К, В, Е	3–15
Дихання	Фізіологічне, мовленнєве; тип (грудне, діафрагмальне, діафрагмально-грудне, верхньо-ключичне), обсяг, плавність, тривалість (короткий вдих, нетривалий видих); носове (вільне, утруднене, відсутнє); ротовий видих (достатній, вкорочений, мовлення на вдиху); диференціація ротового та носового видиху (наявна, відсутня); дихальні вправи; К, З	3–15
Зоровий, слуховий, смисловий, руховий контроль	Знаходження неточностей на ілюстративному, мовленнєвому, руховому матеріалі; «Що не так?», «Так чи не так? А як?»; непомічання помилок, пропуски, застрягання; З, С, К, В, Е	3–15
Зорове, складове, лексичне, рухове ймовірне прогнозування	Додавання елементів на ілюстративному, мовленнєвому, руховому матеріалі; «Що без чого?», «Я почну, а ти закінчи» (соро... сорока), «Утвори слово» (при...(легів, біг, йшов, їхав), «Продовжи ряд» (плеск-туп-плеск-...)); нерозуміння, повторення, застрягання, порушення реакції вибору; З, С, В, Е	3–15
Артикуляційна моторика		
Губи	Нормальні, товсті, вузькі, диспропорційні, вкорочена верхня губа, неповне зімкнення, з розщепленням, парез, тонус (без особливостей, підвищений, знижений); виконання вправ (правильно, швидко, повільно, з труднощами, з допомогою, не виконує); рухливість (достатня, утруднена); переключення (достатне, уповільнене, заміна рухів); З, К, КС, В, Е	2–15
Зубно-щелепна система	Зуби (звичайні, великі, дрібні, рідкі, зайві, надмірно великі передні, поза щелепною дугою, проміжки, каріозні); прикус (звичайний, глибокий, мілкий, відкритий передній, боковий (одно-, двобічний); нижня щелепа виступає вперед (відтягнута назад); рухливість нижньої щелепи (звичайна, утруднена); виконання вправ нижньою щелепою (правильно, з труднощами, не виконує); З, К, КС, В, Е	3–15

Складові обстеження	Предмет обстеження, види опор	Вік
Язик	Звичайний, дуже великий (маленький), довгий, короткий, вузький, широкий, м'ясистий; напруження задньої частини язика; кінчик не виражений, широкий, роздвоєний, відтягнутий назад, під час мовлення лежить, не піднімаючись, набуває міжзубного положення; тонус (звичайний, змінний, високий, слабкий); виконання вправ (правильно, швидко, повільно, з труднощами, з допомогою, не виконує); рухливість (достатня, утруднена, відхилення праворуч, ліворуч); тремор (дрижання) (відсутній, слинотеча, супутні рухи (язик + очі, язик + пальці рук); обсяг рухів (достатній, обмежений); точність (збережена, порушена); переключення (звичайне, уповільнене, заміна рухів); З, К, КС, В, Е	2–15
Під'язикова зв'язка	Звичайна, коротка, довга, натягнута, відсутня, спайка з тканинами під'язикової області, оперована; рухливість (достатня, утруднена); З, К, КС, В, Е	3–15
М'яке піднебіння	Звичайне, вкорочене, роздвоєне, відсутнє, в'яле, напружене, парез (повний, однобічний), провисає (з правого, лівого боку); кількаразове уривчасте промовляння [а]; рухливість (звичайна, утруднена); С, В, Е	4–15
Мімічна моторика		
Щоки	Тонус (без особливостей, підвищений, знижений); виконання вправ (правильно, швидко, повільно, з труднощами, з допомогою, не виконує); рухливість (достатня, утруднена); обсяг рухів (достатній, обмежений); переключення (достатнє, уповільнене, заміна рухів); З, К, КС, В, Е	3–15
Очі	Кліпання (обома очима, поперемінне), насуплення (підйом) брів; виконання вправ (правильно, швидко, повільно, з труднощами, з допомогою, не виконує); переключення (достатнє, уповільнене, заміна рухів); З, К, КС, В, Е	4–15
Ніс	Морщення, розслаблення; виконання (правильно, з труднощами, не виконує); злагодженість носо-губних складок; З, К, В, Е	4–15
Мімічно-емоційні пози	Радість, здивування, сум, жах; правильний показ, недостатньо чіткий, супутні рухи, показ не вдається; З, КС, В, Е	4–15
Ручна та пальчикова моторика		
Просторовий праксис	Проби Хеда; кисть руки горизонтально, торкання підборіддя тильною стороною руки; до вертикально розташованої долоні однієї руки приставити перпендикулярно долоню другої руки; торкання однією рукою плеча (вуха) протилежної сторони; почергова зміна рук; виконання вправ (правильно, швидко, повільно, з труднощами, з допомогою, не виконує); переключення (достатнє, уповільнене, заміна рухів); З, К, В, Е	5–15

ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ .....

Складові обстеження	Предмет обстеження, види опор	Вік
Динамічний прaxis	Взяття предмета обома руками; відкриття картонної коробки, перевертання її; відкручення кришечки пляшки; ловіння м'яча, що котиться	2
	Взяття предмета однією рукою; відкриття сірникової коробки; розгортання обгортки цукерки; правильне утримання олівця, малювання кола, копіювання простих форм	3
	Повертання ключа в замку; застібання та розстібання гудзиків; користування ножицями з тупими кінцями; кількаразове складання паперу; впізнавання предметів на дотик («Чарівний мішечок»); малювання олівцями та фарбами	4–5
	«Кулак-ребро» («кулак-кільце», «кулак-долоня-ребро»); однією, обома руками; автоматизоване письмо (лічба, пори року, дні тижня, місяці), довільне письмо, списування, диктант; виконання вправ (правильно, швидко, повільно, з труднощами, з допомогою, не виконує); рухливість (достатня, утруднена); обсяг рухів (достатній, обмежений); переключення (достатнє, уповільнене, заміна рухів); збільшення пауз між частинами руху, уривчастість рухів, відсутність плавності при переключенні, помилки у разі прискорення виконання, відставання однієї руки, несиметричне виконання, виснаженість; порушення рухових навичок на письмі, пропуски літер, змішування, заміна, перестановка, порушення порядку літер (складів, слів), спотворення структури літери за просторовим типом, дзеркальність, спрощення, ускладнення структури літери, надто великі, маленькі літери, неможливість писання; З, К, КС, В, Е	5–15
Реципрокна координація	Одна рука стиснута в кулак, друга — вільно лежить на столі; за вербальним чи невербальним сигналом — зміна положення рук; З, К, КС, В, Е	6–15

Складові обстеження	Предмет обстеження, види опор	Вік
Конструктивний пракис	Будування вежі з 4 кубиків; складання пірамідки з 3 кілець	2
	Будування вежі з 6 кубиків; складання дошки Сегена (вкладки — круг, квадрат, трикутник)	3
	Будування вежі з 12 кубиків; викладання фігур із паличок (4–6)	4
	Складання зображень із частин (6–12)	5
	Зображення фігур у тому самому просторовому розташуванні, просторово орієнтованих; за зразком, копіювання, поворот на 180°; наявність координованих, топологічних (розташування), структурно-топологічних (розташування частин), метричних (розмір) помилок; надмірна деталізація, мікро-, макрографія (дрібно, велике зображення, літера, цифра), фрагментарність, труднощі переключення; З, КС, В, Е	5–12
Кінестетичний пракис	Запам'ятовування, утримання та відтворення рухових поз (педагог фіксує розташування пальців на руці, розпрямляє, без зорового контролю дитини); «Заячі вушка» (долоні вертикально розташовані біля голови), «Кізонька рогата» (вказівні пальці біля голови); «Колечко» (великий палець з'єднати з вказівним); права, ліва рука, обома руками; дифузність рухів, хаотичне перебирання пальцями, помилки розташування руки в просторі, дзеркальність, труднощі переключення, перенесення пози з однієї руки на другу (наявність, відсутність порушень); З, К, КС, В, Е	4–10
Загальна моторика		
Статична координація	Стояння на одній нозі з розплющеними (заплющеними) очима впродовж 15 с; рівновага (наявна, відсутня); З, КС, В, Е	з 4
Символічний пракис	Розуміння жестів (звертань, оцінок); «дай», «візьми (на)», «бувай», «чудово (добре, молодець)» (великий палець вгору), «один (два і більше)» (кількість пальців); виконання символічних і смислових рухів («Ну-ну-ну!», «Рубання дров (пиляння пилкою)», «Чистимо зуби», «П'ю зі склянки» тощо); нерозуміння, труднощі відтворення; З, К, КС, Е	2–15
Регуляторний пракис	Зв'язок між сигналами та діями (наприклад: тихий удар у бубон — ходьба навшпиньки, гучніше — звичайна ходьба, гучно — біг, відсутність ударів — зупинка); відсутність плавності при переключенні, збої при прискоренні виконання, виснаженість; З, С, К, В, Е	5–10

Складові обстеження	Предмет обстеження, види опор	Вік
Динамічний праксис	Сидіння навприсядки; зістрибування з останньої сходинки; стрибки на двох ногах; влучення ногою по м'ячу; штовхання, тягнення невеликих за вагою предметів	2
	Перенесення склянки з водою не розливаючи (2 м); стрибки (20 см у довжину, 5 см у висоту); підйом сходами без допомоги з боку дорослих, спускання зі зміною ніг; кидання м'яча через голову; стрибки на одній нозі	3
	Крокування, розмахуючи в такт руками; стрибки (на одній нозі, попере-мінно, 5 разів поспіль на обох ногах); перехід з бігу на ходьбу	4
	Підкидання м'яча вгору, удар об підлогу, ловіння; стрибки через скакалку; біг на носочках; зміна ритму бігу	5
	Удари долонею по м'ячу (5 разів); на бігу підкидання і ловіння м'яча	6
	Ходьба (на носочках, з високим підніманням колін, на зовнішній, вну-трішній стороні стопи, на п'ятках, приставним кроком уперед та в сто-рони, по мотузці, приставляючи п'ятку однієї ноги до носка другої); повороти, нахили (праворуч — ліворуч, уперед — назад); присідання; стрибки (на місці; підстрибування вгору, намагаючись дістати предмет, розташований на 10–15 см вище піднятих угору рук дитини; на двох ногах із просуванням уперед; з кола в коло; через невисокі (5–8 см) пред-мети; на одній нозі, попеременно на одній та на другій нозі); виконання фізичних вправ відповідно до розділу навчальної програми згідно з віком; загальна рухливість, стійкість, координованість (правильна, уповільнена, відсутня), швидкість, плавність, ритмічність, диференційованість, рівно-вага (наявна, відсутня), переключення (своєчасне, уповільнене, відсутнє, заміна рухів), стомлюваність; обсяг рухів (у повному обсязі, обмежений); точність виконання (збережена, порушена); тонус (без особливостей, під-вищений, знижений); темп рухів (звичайний, уповільнений, прискоре-ний); тремор (посилення гіперкінезу при повторних рухах, слинотеча); З, К, В, Е	7–15
Загальна характеристика фізичного розвитку		
Соматичний стан	Загальний стан здоров'я дитини; хронічні захворювання; антропометрич-ні дані (зріст, вага, обсяг грудної клітки); вроджені вади (відхилення) в анатомічній будові тіла; соматична ослабленість (часті гострі респіратор-но-вірусні інфекції тощо), постави (сутулість), плоскостопість, клишоно-гість; Е	2–15

Складові обстеження	Предмет обстеження, види опор	Вік
Латералізація функцій	Психомоторний профіль; прихований шульга (зокрема за спадковістю); провідна рука (нога, око, вухо); малювання, письмо, перехрещення пальців (рук на грудях); «Капітан» (зазирання у підзорну трубу), «Чи справний годинник?» (слухання цокотіння годинника), «Стрибайчик» (стрибки на одній нозі); ліво-, праворукість, амбідекстрія (вправне володіння обома руками); Е	3–15
Рухова активність та саморегуляція	Програмування та контроль довільної діяльності; довільне гальмування рухів; умовні реакції вибору (наприклад, почувши один сплеск педагога, піднімання руки, два — припинення рухів), конфліктні умовні реакції (наприклад, почувши слово «кулак», піднімання пальця, «палець» — кулака); оброблення полімодальної інформації (слухомоторна, слухозорова координація); серійна організація рухів; координація рухів очей і рук, стеження за предметами; свідоме використання рухів у навчальній чи іншій видах діяльності; порушення відтворення порядку елементів, спрощення рухової програми, поелементне виконання, збільшення кількості елементів, адинамії; С, К, В, Е	3–15
Міжаналізаторні зв'язки	Чуття ритму; відстукування педагогом олівцем по столу, екранізуючи (прикриваючи) руку; відтворення дитиною ритмічних малюнків різної складності правою (лівою) рукою (обома руками) з опорою на слуховий зразок (звуковий сигнал), наочний зразок (графічна схема ритмічної структури); комбінований зразок (звуковий сигнал + графічна схема); самостійний графічний запис почутого ритму (• • •); помилки, відставання у правій (лівій) руці, обох руках, імпульсивність; З, К, В, Е	7–15

За результатами моніторингу педагог робить висновок щодо рівня фізичного розвитку дитини, де зазначено:

- 1) особливості статичної та динамічної координації рухів;
- 2) загальні показники виконання діагностичних завдань (самостійність, правильність, точність, чіткість, швидкість, стійкість, пружність, гнучкість, сила);
- 3) можливість виконання ускладненої рухової програми.

Відповідно до висновку надають методичні рекомендації щодо:

- 1) відповідного постійного (консультативного) медичного нагляду та лікування;
- 2) добирання здоров'язбережувальних чинників (загартування, спеціальні гімнастичні комплекси, плавання тощо);
- 3) визначення освітньої програми (загальноосвітня, адаптована загальноосвітня, індивідуальна) з урахуванням групи з фізичної культури (загальна, спеціальна).

ЛІТЕРАТУРА

1. Рібцун Ю. В. Вивчення моторної функції молодших дошкільників із ЗНМ / Ю. В. Рібцун // Дефектологія. — 2006. — № 1. — С. 44–48.
2. Рібцун Ю. В. На допомогу педагогам інклюзивно-ресурсного центру : моніторинг з розвитку мовлення / Ю. В. Рібцун // Логопед. — 2018. — № 7 (91). — С. 2–9.
3. Рібцун Ю. В. Особливості артикуляційної моторики у дітей п'ятого року життя із ФФНМ / Ю. В. Рібцун // Педагогіка здоров'я : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф., 7 квітня 2011 р. / за заг. ред. проф. О. М. Микитюка. — Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2011. — С. 326–331.
4. Рібцун Ю. В. Особливості осіб різних вікових груп із мовленнєвими порушеннями / Ю. В. Рібцун // Шкільному психологу. Усе для роботи. — 2017. — № 9 (105). — С. 9–12.